

УДК 330.87: 338.43.01:658

Кравчук І.І., к.е.н., доцент [©]*Житомирський національний агроекологічний університет***ІМПЛЕМЕНТАЦІЙНІ АСПЕКТИ МЕТОДОЛОГІЧНОГО І ПРИКЛАДНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО СОЦІУМУ**

Проаналізовано тенденції формування методологічного і прикладного забезпечення процесів соціально-економічного розвитку сільського соціуму в Україні. Вивчено особливості розроблення регіональних стратегічних планів соціально-економічного розвитку аграрної сфери. Проаналізовано імплементаційні важелі та координаційні аспекти локалізації стратегій і програм у розвиток сільського соціуму.

Ключові слова: *сільський соціум, локальний рівень агросфери, імплементаційні аспекти, стратегічні плани, рівні формування концептуального забезпечення розвитку соціуму.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку вітчизняної аграрної економічної науки характеризується процесами формування теоретико-методологічних засад соціально-орієнтованого функціонування аграрної сфери економіки України та пошуком ефективних інструментів реалізації новітніх прикладних напрацювань у реальний сектор агрогосподарювання, що має забезпечити „ланцюгову реакцію” відродження мотивації працівників агросфери до життя і праці у селі і надасть поштовх до розвитку сільського соціуму – просторово-економічного, екологічного середовища існування людей.

Система законодавчого забезпечення розвитку агросфери формується на макроекономічному рівні. Основні положення законодавства розробляються на основі пропозицій наукових установ (ННЦ, НДІ, інноваційних інкубаторів) та мають контекст передового науково науково-методологічного потенціалу. Прийняття законів спонукає до їх подальшого виконавчого забезпечення і фінансування заходів з виконання. В цьому випадку процеси виконавчого забезпечення зумовлюють необхідність наявності прикладних методичних розробок з метою створення відповідних організаційно-економічних механізмів на мезорівні (рівні регіону) з урахуванням соціальних орієнтирів агрогосподарювання на локальному рівні (у сільському соціумі).

Сформований організаційно-економічний механізм дозволяє створювати ланцюги координації, що адаптуються до кожного локального об'єкта управління (на мікрорівні). Таким чином забезпечується взаємозв'язок між низхідними координаціями на макро-, мезо- і локальному рівнях. Проте існує проблема імплементації новітніх наукових розробок у системи координації локального середовища агрогосподарювання, що знаходиться у площині

недостатнього методологічного і прикладного забезпечення власне імплементаційного процесу, що призводить до „розриву” координаційного ланцюга на рівні локального виконання – у конкретному соціоекономічному просторі.

Аналіз останніх досліджень. Вітчизняна наука має вагомий напрацювання теоретико-методологічного характеру із зазначеної проблеми. Питання соціально-орієнтованого розвитку аграрного сектора вітчизняної економіки в контексті відродження мотивації людського капіталу вивчалися О. Бородіною, В. Дієсперовим, А. Колотом, Л. Михайловою, А. Чухно, К. Якубою. Соціально-економічним проблемам розвитку села, сільських територій присвячені праці Ю. Губені, М. Месеся-Веселяка, Б. Панасюка, І. Прокопи, В. Юрчишина. Проблеми державного регулювання соціально-економічного розвитку села, сільських територій та управління агробізнесом вивчалися П. Березівським, О. Булавою, Й. Завадським, Г. Купаловою, М. Лобановим, М. Маліком, М. Орлатим, О. Павловим, П. Саблуком, Г. Черевко, С. Юшиним. Питанням просторової соціально-економічної ідентифікації сільського розвитку та багатофункціональності агросфери присвячені праці О. Павлова, О. Попової, В. Куценка. Разом з тим потребують подальшого методологічного і прикладного забезпечення питання імплементації координаційних механізмів у системи розвитку сільського соціуму.

Мета статті. Метою дослідження є виявлення імплементаційних проблем методологічного і прикладного забезпечення соціально-орієнтованого розвитку агрогосподарювання у сільському соціумі та формування пропозицій щодо створення ефективного механізму координації відродження мотиваційних передумов до життя і праці на селі членів соціуму.

Завдання. 1. Вивчити особливості формування методологічного і прикладного забезпечення процесів соціально-економічного розвитку сільського соціуму. 2. Виявити та проаналізувати особливості методологічного й методичного забезпечення державних програм розвитку в аграрній сфері. 3. Дослідити особливості імплементації концептуально обґрунтованих програм, проектів у локальний рівень аграрної сфери – сільський соціум.

Методика дослідження: застосовувалась сукупність методів наукового пізнання (діалектичного і системного підходів для вивчення зв'язків між явищами і процесами формування законодавчих актів та програм розвитку із методологічним і прикладним забезпеченням процесів імплементації у сільський соціум); аналітичного і порівняльного аналізу – для визначення особливостей координації соціально-економічного розвитку аграрної сфери, сільського соціуму на макро-, мезо- та локальному рівнях.

Виклад основного матеріалу. Сучасні умови розвитку аграрного сектора економіки України характеризуються процесами формування нових організаційно-економічних форм агрогосподарювання, що зумовлено як необхідністю адаптації агробізнесу до глобальних викликів, так і пошуком ефективних механізмів реалізації соціальної функції бізнесу – забезпечення і підтримки гідних умов існування працівників у життєвому просторі (соціумі). В

теоретико-методологічних напрацюваннях вчених вітчизняної аграрної економічної науки в останні роки простежується соціально-орієнтований вектор фундаментальних і прикладних досліджень розвитку аграрного сектора. В цей період було сформовано комплекс концептуальних засад з питань розвитку соціально-орієнтованої аграрної сфери, зокрема: розроблено концептуальні підходи до формування політики сільського розвитку та до визначення інтегральної бальної оцінки людського капіталу сільського населення [1], обґрунтовані науково-методичні основи формування різних укладів з врахуванням розвитку сільських територій [2] та соціально-орієнтованої диверсифікації агрогосподарювання. Даний концептуальний контекст дозволяє формувати методологічний ракурс погляду на сільській соціум як на основу існування агросфери.

Фундаментальні і прикладні дослідження вітчизняних науковців стали основою формування принципово нової методології – „сталого розвитку агросфери”, в якій обґрунтовано зміст об’єктивного конструкту аграрної сфери як найважливішої життєзабезпечуючої (виробничої і середовищної) системи, яка об’єктивно формується на основі поєднання сільського господарства та сільської території і в її межах стає можливим сталий розвиток [3, 56]. Отже, основу життєзабезпечуючої системи агросфери визначають – аграрне виробництво, людський потенціал, агроландшафт, що забезпечують системність цього локального конструкту, зумовлюють об’єкту спрямованість імплементації економічного механізму забезпечення його сталого функціонування.

Економічний механізм сталого функціонування в аграрній сфері на локальному рівні формується завдяки економічній діяльності на певній сільській території, яка може здійснюватись як в ракурсі традиційного сільськогосподарського виробництва, так і диверсифікованих видів діяльності (в т.ч. не пов’язаних із сільським господарством – переробка продукції, сфера послуг, туристичний бізнес та ін.), а об’єднуючою ланкою виконавців економічної діяльності буде слугувати їхня належність до цієї території, що забезпечить потужний мотив до відтворення якості життя у власному просторі існування – соціумі. Такі позиції свідчать про існування взаємозв’язку між економічною діяльністю людини і рівнем її якості життя на певній території – у соціумі.

Економічний розвиток соціуму (ЕРС) має відношення до певної місцевості, на якій проживає категорія людей, що займаються спільною діяльністю та передбачає впровадження всебічної, широкопрофільної програми заходів, спрямованої на загальне поліпшення стану певної місцевості або території, де живуть і працюють люди. Оскільки тут застосовується комплексний підхід, економічний розвиток може включати практично будь-який вид діяльності, який на місцевому рівні сприйматиметься як покращення життя громади. Але ЕРС завжди включає роботу із розвитку бізнесу, покращення комунального господарства, розвитку соціальної інфраструктури або запровадження будь-яких інших механізмів покращення, що роблять соціум привабливішим для людей, які хочуть тут жити і працювати [4]. Такі позиції

підтверджуються методологічними напрацюваннями вітчизняних дослідників, в яких сформовано підходи до розвитку соціально-економічного середовища сільських територій залежно від функціонування на них галузей аграрного виробництва, несільськогосподарських та сервісних видів діяльності [5, 6, 7, 8]. Актуальності в цьому сенсі набуває управлінський (координаційний) аспект економічного розвитку сільського соціуму.

Ефективне управління є вирішальним фактором розвитку будь-якої організації, фундаментальною основою досягнення цілей організованої діяльності людей. Від правильності вибору методів управління, побудови „ланцюга делегування повноважень” залежить рівень розвитку бізнесу підприємства та тривалість терміну його адаптації до мінливих умов зовнішнього бізнес-середовища. Водночас, положення, прописані у Господарському кодексі України свідчать про необхідність дотримання принципу послідовності в процесі досягнення мети підприємства (метою створення підприємства є задоволення спочатку суспільних, а потім вже особистих його потреб). Суб'єктам господарювання, які не враховують суспільні інтереси, відображені у програмних документах економічного і соціального розвитку, не можуть надаватися передбачені законом пільги та переваги у здійсненні господарської діяльності [9, 676]. Отже, менеджмент аграрного підприємства стає адекватним лише тоді, коли прогрес виробничої системи узгоджується з пріоритетними соціальними цілями галузі, регіону і держави. В цьому контексті варто звернути увагу на законодавчо не визначену систему управління аграрною сферою, що зумовлює неузгодженість схем формування низхідних координацій – від макрорівня до локального сегменту (сільського соціуму).

Законодавча неврегульованість системи управління аграрною сферою (сільське господарство, переробка, лісове господарство, водне господарство, рибна галузь, земельні ресурси, сільські території та ін.) призвели до відсутності організаційно-економічного механізму забезпечення ефективного управління. Не визначено принципи централізації та децентралізації функцій управління, ролі держави і регіонів, громадських організацій у системі управління, не забезпечується розвиток процесів самоорганізації та державно-приватного партнерства сільськогосподарських товаровиробників, не створено системи інформатизації в аграрній сфері, підготовки управлінських кадрів тощо [10, 5]. Такі позиції свідчать про обмежені можливості ефективної імплементації методологічних та прикладних розробок у схеми низхідної координації, особливо у площині виконавчого забезпечення на рівні регіонів і сільських соціумів. Також, на означених рівнях, потребує вдосконалення координаційна система реалізації державних підтримуючих проектів та соціально-економічних програм розвитку локальної ланки агросфери – сільського соціуму.

В останні роки в Україні стратегічними орієнтирами розвитку аграрної сфери стали Закони: „Про основні засади державної аграрної політики”, „Про державну підтримку сільського господарства, Рішення уряду „Про затвердження Державної цільової програми розвитку Українського села на період до 2015

року”, Національна доктрина реформування та розвитку агропродовольчого комплексу України (проект), Галузева програма соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад (модельного проекту „Нова сільська громада”). Вивчення цих документів дає підстави стверджувати про забезпеченість координації соціально-економічного розвитку агросфери потужним методологічним потенціалом, а питання імплементації програмних засад закладено у тих частинах документів, де висвітлюється сегмент обов’язковості виконання.

Виконавче забезпечення програм має проявлятися у їх конкретизації на мезорівні з урахуванням особливостей регіонального розвитку, а питання імплементації програм у практику координаційних дій має забезпечуватись задекларованим організаційно-економічним механізмом їх виконання. У процесі вивчення програмних документів різних областей України (стратегічних планів розвитку АПК регіону, концепцій регіонального розвитку АПК та ін.) були розкриті загальні недоліки: відсутність паспорта програми; нечітко сформульована основна мета програми; недостатня чіткість у формулюваннях тих чи інших заходів, захоплення розробників науковим аналізом історичних етапів розвитку сільського господарства (ми усвідомлюємо те, що історико-генетичний аналіз дуже важливий, але він не повинен займати третину всієї програми); симбіоз ретроспективного аналізу, концептуальних положень і підходів, короткий аналіз статистичних матеріалів сучасного стану сільськогосподарського виробництва, причому без визначення прогнозів і стратегічних планів хоча б на найближчі 3–5 років; відсутність конкретних виконавців того чи іншого заходу, джерел фінансування й обсягів фінансових коштів; опора лише на бюджетні асигнування (бюджет України, міста, області); відсутність механізму реалізації програмних заходів; непрописаність механізму контролю за виконанням програмних заходів, відсутність конкретних термінів і їх реалізації [11]. Такі позиції свідчать про відсутність навичок і вмінь керівників регіональних управлінь агропромислового розвитку забезпечувати розробку стратегічних планів та програм, які у перспективі мають стати програмними документами розвитку локального рівня агросфери – сільського соціуму.

Стратегічні програми, плани за своєю сутністю є конкретизованим напрямом дій суб’єкта координації на перспективу, а тактичні заходи потребують відповідного організаційно-економічного механізму забезпечення. В цьому сенсі обов’язковим елементом успішної імплементації стратегічних програм розвитку можна вважати відповідальність за їх виконання. Конкретизація відповідальності за виконання має бути закладена у стратегічну програму (план) саме на мезорівні (рівні регіональних управлінь агропромислового розвитку), що дозволить сформувати „ланцюг низхідної координації” від відповідальної особи обласного управління до місцевого керівництва на локальному рівні. Конкретизація відповідальності в процесі імплементації дозволить виявити проблемні зони реалізації стратегічної програми і врахувати їх при формуванні нового стратегічного плану розвитку. Отже, основним недоліком імплементаційного напрямку методологічного і

прикладного забезпечення локального рівня аграрної сфери – сільського соціуму є відсутність ефективного організаційно-економічного механізму впровадження регіональних програм розвитку у тактичній площині й недосконалість самого процесу формування стратегічних програм, планів (полягає у відсутності координацій відповідальності за виконання, що унеможливорює процеси моніторингу реалізації).

До основних пропозицій з удосконалення імплементації методологічного і прикладного забезпечення соціально-орієнтованого розвитку сільського соціуму можна віднести:

- удосконалення механізму методичного супроводу в процесі формування соціально-економічних програм (доктрин, стратегій та концепцій) розвитку аграрного сектора (відповідальність за виконання – ННЦ, НДІ, галузеві наукові установи);
- врахування результатів прикладних наукових розробок в процесі формування тактичних планів (відповідальність за виконання – спеціалісти міністерства аграрної політики і продовольства, які безпосередньо формують програму);
- процес формування аналогічних програм на мезорівні має враховувати особливості регіону і конкретизацію безпосереднього виконання (терміни, ініціалізація відповідальної особи, оцінка можливостей і загроз в процесі виконання);
- виконання програмних заходів на локальному рівні сільського соціуму має проводитись із забезпеченням інформаційного супроводу, а також можливістю внесення коректив у загальну схему виконання програми (наприклад, інформаційний супровід і підтримка мікропідприємництва, проведення рекламних заходів та тренінгів тощо);
- контроль реалізації програми та оцінка результатів з метою удосконалення подальших схем як, власне, розробки нових програм, так і удосконалення схем їх тактичного забезпечення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Основні аспекти формування методологічного і прикладного забезпечення процесів соціально-економічного розвитку сільського соціуму в Україні знаходяться у площині недостатньої „ланцюгової координації” підтримки їх реального виконання. Регіональні проекти, стратегічні плани і програми соціально-економічного розвитку агросфери, хоча і складаються на основі державних програм розвитку, не мають конкретизації у сегментах відповідальності за виконання, що знеособлює процеси їх імплементації. Імплементація концептуально обґрунтованих програм соціально-економічного розвитку аграрного сектора на основі організаційно-економічного механізму у тактичному виконанні дозволить адаптувати їх до вимог конкретного сільського соціуму. В перспективі подальших розвідок необхідно виявити адаптаційні важелі організаційно-економічного механізму імплементації соціально-орієнтованого розвитку сільського соціуму.

Література

1. Основні наукові досягнення та впровадження за результатами виконаних робіт Інституту економіки та прогнозування НАНУ (2007 р.) за тематикою "Сільський розвиток на сталій основі: теорія та методологія, індикатори оцінки, практика реалізації": [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.ief.org.ua/new_page_11.htm.
2. Звіт про результати наукових досліджень відділу соціально-економічного розвитку сільських територій ННЦ „Інститут аграрної економіки” за 2009 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.iae.com.ua/aboutinstitute/2009-07-02%2022:38:22>.
3. Попова О. Л. Сталій розвиток агросфери України: політика і механізми / О.Л. Попова □ К. Ін-т екон. і прогноз. НАН України, 2009. — 352 с.
4. Перрі С. Економічний розвиток громади / С. Пері // Бюлетень проекту ПЕРГ. — № 2, 2007 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.ced.org.ua/ukr/Bul2Ukr_txt.htm.
5. Губені Ю.Е. Розвиток сільських територій: європейський досвід для Української практики / Ю.Е. Губені // Соціально-економічні проблеми розвитку села і сільських територій: 7-мі річні збори Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, 9-10 лист. 2005 р., Київ: збір. матеріал. — Київ: ННЦ „Інститут аграрної економіки, 2005. — С. 394—402.
6. Павлов О.І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління / О.І. Павлов. — Одеса, Астропрінт, 2006. — 437 с.
7. Михайлова Л.І. Регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій / Л.І. Михайлова // Соціально-економічні проблеми розвитку села і сільських територій: 7-мі річні збори Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, 9-10 лист. 2005 р., Київ: збір. матеріал. — Київ: ННЦ „Інститут аграрної економіки”, 2005. — С. 389—394.
8. Юрчишин В.В. Село і селяни України в системі історично і суспільно зумовлених вітчизняних національних цінностей / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. — 2011. — № 2. — С. 87— 99.
9. Юшин С.О. Соціальна складова аграрного менеджменту / С.О. Юшин // Соціально-економічні проблеми розвитку села і сільських територій: 7-мі річні збори Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, 9-10 лист. 2005 р., Київ: збір. матеріал. — Київ: ННЦ „Інститут аграрної економіки”, 2005. — С. 674—678.
10. Лузан Ю.Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: теоретико-методологічний аспект. / Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. — 2011. — № 2. — С. 3—12.
11. Болдуєв М.В. Напрями вдосконалення розробки регіональних програм розвитку АПК / М.В. Болдуєв.: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc/Boldujev.pdf>.

Summary

Kravhchuk I.I., Dr., assoc. prof.

Zhytomyr National Agroecological University, Ukraine

**IMPLEMENTING ASPECTS OF THE METHODOLOGICAL AND APPLIED
TO ENSURE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF RURAL SOCIETY**

Analyzed the trends shaping the methodological and applied to ensure the processes of socio-economic development of rural society in Ukraine. The features of the development of regional strategic plans agrosphere. Analyzed implementation-levers that coordination aspects of localization strategies and programs for development of rural society.

Key words: *rural community, the local level agrosphere, implementation aspects, strategic plans, forming a conceptual level to ensure the development of rural society.*

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.